

УДК 336.143.021:338.244.47(477)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

ЮРЧИШЕНА Іванна¹, СИВУЛЬСЬКА Наталія², ПИСЛИЦЯ Анна³

¹Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0009-0004-8255-9824>

²Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0009-0003-8776-2074>

³Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0001-5330-3759>

Від ефективного функціонування багаторівневої бюджетної системи залежить виконання важливих соціально-економічних завдань, в тому числі економічний розвиток країни та якість життя населення. У статті досліджено реформу фінансової децентралізації в Україні та наслідки її впливу на формування дохідної частини бюджетів. Проаналізовано та систематизовано основні тенденції доходів Державного та місцевих бюджетів України, їх структуру, рівень централізації фінансової системи держави за останні десять років. Результати дослідження представлено графічно для кращої візуалізації. Особлива увага приділена вивченню впливу зовнішніх негативних чинників, зокрема, збройної агресії проти України, на об'єкт дослідження. Авторами запропоновано можливі напрями поглиблення реформ задля подолання протиріч та подальшого розвитку як окремих регіонів, так і всієї держави.

Ключові слова: фінанси, бюджетна система, доходи бюджету, податки, макрофінансовий аналіз показників дохідної частини бюджету, великі платники податків, оподаткування великого бізнесу, децентралізація, державний фінансовий контроль.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-14>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Бюджетна система є ключовим і невід'ємним елементом економічних відносин у суспільстві та інструментом для реалізації державної економічної політики, її компоненти впливають на всі сфери суспільного життя. Статтею 95 Конституції України визначено, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Підвищення рівня добробуту населення залишається одним з основних напрямків розвитку країн з демократичним режимом. Досвід зарубіжних країн засвідчує, що його реалізація є найбільш ефективною не на рівні держави, а саме на рівні місцевого самоврядування. Тому реформа децентралізації стала однією з ключових реформ в Україні, спрямованою на створення ефективного місцевого самоврядування, сприятливих умов для проживання громадян і забезпечення доступних і високоякісних публічних послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику функціонування бюджетної системи та, зокрема, формування доходів бюджетів, в тому числі місцевих, вивчали науковці: Андрущенко В. [1], Бондарук Т. [2], Кириленко О. [3], Луніна І. [4], Опарін В. [5], Славкова А. [6], Чугунов І. [7], Федосов В. [8] та інші. Аспекти впровадження фінансової децентралізації досліджувало багато українських та зарубіжних вчених, серед яких: Дребот Н., Семененко І. [9], Масгрейв Р. [10], Оутс У. [11], Першко Л. [12], Романюк С. [13], Тібу Ч. [14], та інші. Незважаючи на значні напрацювання науковців, виникає необхідність подальшого дослідження питання впровадження фінансової децентралізації, враховуючи численні виклики, що постають перед країною.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій формування доходів бюджетів України під впливом реформи децентралізації, виявленні подальших перспектив реформування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час формування бюджетів усіх рівнів важливим є забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів для фінансування потреб держави, досягнення фінансового збалансування бюджету як однієї з основних умов економічного зростання. Досягнення балансу в бюджеті може бути доволі складним завданням, оскільки потреби у видатках перевищують реальні можливості у формуванні доходів. Однак, для забезпечення економічної стабільності та соціального розвитку суспільства необхідно знаходити інструменти для раціонального управління бюджетними ресурсами та стимулювання ефективної фінансової політики.

Основними інструментами збалансування місцевих бюджетів є міжбюджетні трансферти. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок двох основних складових: закріплених доходів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та власних доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики України залишається забезпечення достатнього рівня життя громадян, безпечного життєвого середовища, соціальних гарантій. Держава виконує функцію фінансового вирівнювання, що спрямоване на здійснення рівномірного розподілу послуг на всій території країни та досягається шляхом виділення трансфертів та постійного моніторингу діяльності місцевих органів влади [9, с.25-26].

Значний вплив на формування дохідної частини бюджетів мала реформа децентралізації в Україні. В широкому розумінні, фінансова децентралізація є системою взаємовідносин між владою та адміністративно-територіальними одиницями, що передбачає передачу функцій, повноважень та фінансових ресурсів від центральних до місцевих органів влади [15, с.38]. Бюджетна децентралізація «розглядається з точки зору управління бюджетними ресурсами і різнорівневими бюджетними (і міжбюджетними) відносинами, виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей як між елементами всередині цієї системи, так і всієї системи із зовнішнім середовищем – суспільством і економікою в цілому» [2, с.12]. Делегування повноважень та забезпечення відповідними фінансовими ресурсами здійснюється з врахуванням різноманітних чинників, таких як взаємозв'язок регіонів, доступність ресурсів та можливості місцевого управління.

Процес фінансової децентралізації в Україні бере свій початок від 1991 року, коли відбулось становлення державності, що спричинило оновлення фінансово-бюджетних відносин і початок реформування засад та принципів побудови бюджетної системи України. В цей період були створені правові передумови для впровадження децентралізації на місцевому рівні та прийнято ключові законодавчі акти, такі як Конституція України, Декларація про державний суверенітет, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування. Завдяки ухваленню Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у 1996 році було визначено ключові засади функціонування місцевого самоврядування та встановлено розподіл повноважень між різними рівнями державної влади. Після 2001 року розпочався період формування засад організації бюджетного процесу, проведення економічних реформ, в тому числі впровадження нових форм і методів державного регулювання суспільно-економічних процесів, а також створення більш прогресивних і прозорих міжбюджетних відносин задля стимулювання, підтримки та зміцнення як окремих територій, так і держави в цілому. Потрібно зазначити, що до 2014 року реформи щодо децентралізації у сфері публічного управління були декларативними.

З початку 2014 року у рамках процесів децентралізації було прийнято нові нормативно-правові акти та внесено зміни до існуючих. Зокрема, затверджено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні, прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», затверджено Методику формування спроможних територіальних громад, внесено зміни до Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України, тощо. Окрім цього, відбулись зміни у бюджетному регулюванні, спричинені переглядом міжбюджетних відносин, визначено їх новий порядок з врахуванням засад бюджетної децентралізації, для якої характерне впровадження відповідних механізмів.

В рамках реформи фінансової децентралізації відбулось розширення джерел доходів місцевих бюджетів, а також закріплення стабільних податкових платежів до місцевих бюджетів. Зокрема, було сформовано єдиний кошик доходів загального фонду місцевих бюджетів (раніше практикувався поділ на I та II кошики) та розширено джерела його формування. Зміни торкнулись структури місцевих податків та зборів, в тому числі було введено транспортний податок, плату за землю, акцизний податок з реалізації підакцизних товарів. Було підвищено ставки оподаткування деяких загальнодержавних податків, розширено базу оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також скасовано певні податки та збори, а саме: збір за певні види підприємницької діяльності. Також запроваджено новий механізм розмежування ПДФО, відповідно до якого встановлено відсотки відрахувань для різних рівнів бюджету: для бюджетів міст обласного значення, районів, об'єднаних територіальних громад – 64%, для обласних – 15%, до бюджету м. Києва – 40%. Міністерством фінансів України було відмінено індикативне планування показників місцевих бюджетів і, таким чином, надано право самостійно визначати обсяги надходжень до місцевих бюджетів на основі стабільних дохідних джерел.

Зміни торкнулись і міжбюджетних трансфертів. Зокрема, запроваджено нові види міжбюджетних трансфертів: базову, реверсну та додаткову дотації, субвенції для сфер освіти,

медицини, на виконання інвестиційних проектів, на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності цих об'єктів та інші субвенції. Розподіл коштів між місцевими бюджетами відбувається за спеціальними формулами, що розраховуються відповідними профільними міністерствами та відомствами. Передбачено, що порядок використання зазначених субвенцій здійснюється за довгостроковими правилами, а залишки коштів в кінці фінансового року залишаються у місцевих бюджетах та в подальшому можуть використовуватися для оновлення матеріально-технічної бази відповідних установ.

Також було змінено систему бюджетного вирівнювання місцевих бюджетів за видатками на систему вирівнювання за доходами. Новий механізм бюджетного регулювання полягає в системі горизонтального вирівнювання податкової спроможності територій, при якому враховується рівень надходжень на одного мешканця з податку на прибуток підприємств для обласних бюджетів та податку на доходи фізичних осіб для бюджетів місцевого самоврядування, районів та обласних бюджетів (статті 98-99 Бюджетного кодексу України). Система передбачає поділ усіх суб'єктів міжбюджетних відносин на три групи. Перша група включає бюджети, які можуть отримувати базову дотацію замість дотації вирівнювання, якщо індекс податкоспроможності відповідного бюджету становить менше 0,9 середнього показника по Україні. В цьому випадку базова дотація надається в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення значення показника індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9. До другої групи відносяться місцеві бюджети, значення індексу податкоспроможності яких знаходиться у межах від 0,9 до 1,1 - для них не передбачено вирівнювання. Третя група включає місцеві бюджети, до яких застосовується реверсна дотація, якщо значення індексу податкоспроможності перевищує 1,1 середнього показника по Україні. Розмір реверсної дотації в цьому випадку становить 50 % суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Реалізація реформи децентралізації в Україні має суттєвий вплив на ключові показники розвитку бюджетів. Серед цих показників доходи бюджетів є найбільш чутливими до змін у векторах реалізації державної бюджетної та податкової політики. Реалізація політики фінансової децентралізації через перерозподіл частини податкових надходжень на користь нижчих за рівнем бюджетів сприяє зміні структури джерел надходжень до державного та місцевих бюджетів.

Наведена динаміка зміни обсягів доходів зведеного бюджету України у 2014-2023 роках у розрізі державного та місцевих бюджетів свідчить про систематичний ріст цих показників (рис. 1). Однак, темпи зростання доходів державного бюджету перевищують темпи зростання доходів місцевих бюджетів, що свідчить про необхідність більшої концентрації уваги на заходах, спрямованих на підвищення фінансової спроможності регіонів.

Рис. 1. Доходи Державного та місцевих бюджетів України (без врахування міжбюджетних трансфертів) у 2014-2023 рр.

Джерело: складено авторами за [16, 17]

Оцінюючи частку доходів зведеного бюджету у ВВП, спостерігаємо її поступове збільшення з 29,1 % у 2014 році до 47,5 % у 2023 році. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет відображає обсяг фінансових ресурсів держави, що перерозподіляється через систему державних фінансів, та свідчить про ступінь централізації фінансової системи країни. За досліджуваний період цей показник перевищував оптимальне значення 25-28 %, отже, рівень концентрації фінансових ресурсів в центральних органах влади все ще залишається високим. Впродовж 2014–2023 рр. спостерігалась тенденція до збільшення ролі доходів місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП України, що обумовлено нарощуванням доходної бази місцевих бюджетів в результаті реформи децентралізації. Фахівці зазначають, що, враховуючи рівень перерозподілу ВВП через місцевий бюджет, Україна стала однією з найбільш децентралізованих держав Європи. За показниками бюджетної децентралізації ми вже обігнали Польщу та Німеччину, поступаємось лише таким країнам Північної Європи, як Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія [18, с.254].

Зміна частки доходів загального фонду місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) у зведеному бюджеті України є ще однією з ключових характеристик децентралізаційних процесів. До 2022 року зазначений показник зростав (рис. 2), що свідчить про зменшення концентрації фінансових ресурсів на центральному рівні. Зміна основної тенденції та зменшення частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного в 2022–2023 роках були спричинені військовою агресією російської федерації проти України. Доходи Державного бюджету України в цей час збільшились за рахунок коштів від закордонних країн і міжнародних організацій (у структурі доходів бюджету вони склали 21,9 % у 2022 р. та 14 % у 2023 р., в той час, як у попередні роки досліджуваного періоду коливались в межах 0,08 %–1,18 %) [19]. Потрібно відзначити, що процеси децентралізації позитивно вплинули на формування доходної частини місцевих бюджетів. З моменту активного впровадження фінансової децентралізації доходи місцевих бюджетів України почали стрімко зростати і за останні 10 років зросли більше, ніж у 4 рази.

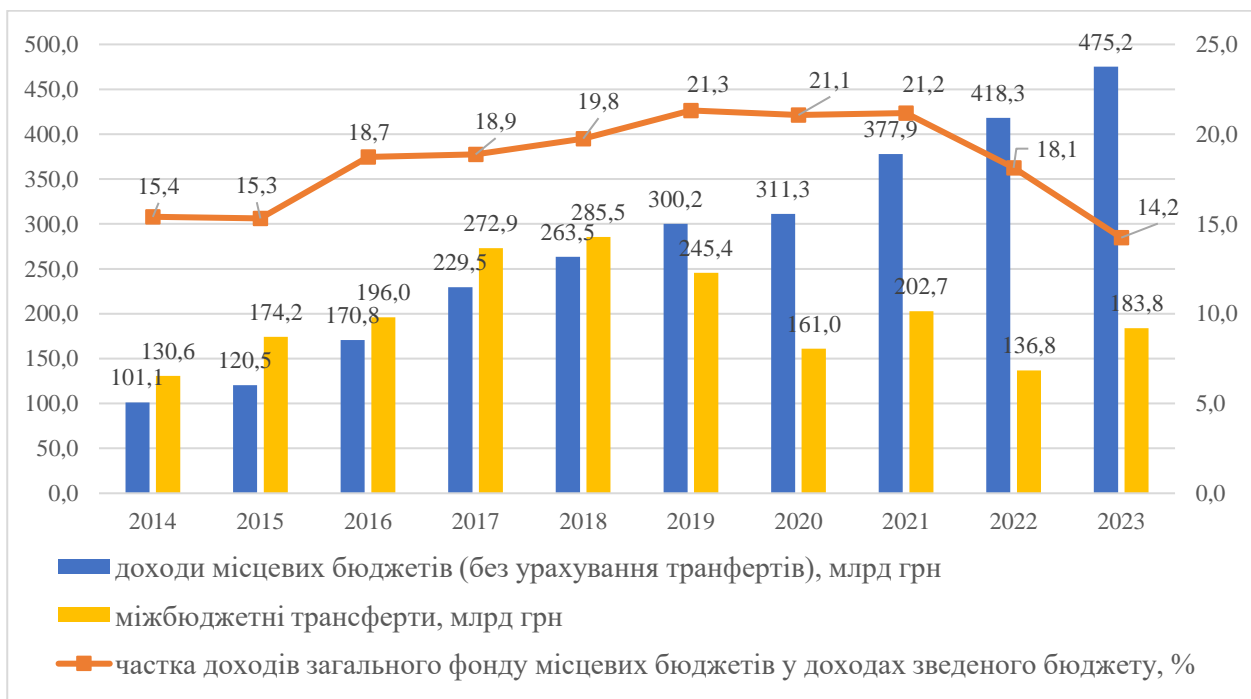

Рис. 2. Доходи місцевих бюджетів України у 2014–2023 рр.

Джерело: складено авторами за [16, 19, 20]

У структурі доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) найбільшу питому вагу займають податкові надходження, серед яких значні надходження забезпечують: податок та збір на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок, плата за землю, акцизний податок (табл.1). Суттєві зміни у структурі надходжень характерні для періоду після 2022 року. Значне зростання основного бюджетоутворюючого податку ПДФО в 2022 році було обумовлене збільшенням нормативу його зарахування до місцевих бюджетів з 60 % до 64 % з початку року, а також зростанням надходжень податку з грошового забезпечення військовослужбовців (83,6 млрд грн – майже третина від надходжень ПДФО) [21]. Щодо єдиного

податку, то тут також спостерігався приріст надходжень на 1 млрд грн у 2022 році у порівнянні з попереднім роком. Такі зміни спричинили зміни податкового законодавства, відповідно до яких великому бізнесу (суб'єктам господарювання з значними доходами) було надано право переходити на спрощену систему оподаткування та замість сплати податку на прибуток (18 %) та ПДВ сплачувати єдиний податок в розмірі 2 %. Скорочення надходжень плати за землю та податку на нерухоме майно також було зумовлене змінами податкового законодавства: вони не сплачуються з березня 2022 року до 31 грудня року, наступного за роком, в якому буде скасовано воєнний стан, на тих територіях, де ведуться бойові дії, а також на територіях, тимчасово окупованих збройними силами російської федерації.

Таблиця 1.

Структура доходів місцевих бюджетів у 2014-2023 роках, %

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Податкові надходження</i>	<i>86,4</i>	<i>81,5</i>	<i>86,0</i>	<i>87,6</i>	<i>88,3</i>	<i>90,1</i>	<i>91,7</i>	<i>91,7</i>	<i>94,1</i>	<i>91,4</i>
в тому числі										
ПДФО	61,9	45,6	46,2	48,2	52,4	55,1	57,1	56,2	65,1	60,9
акцизний податок	0,2	6,4	6,8	5,7	5,2	4,6	5,0	4,7	3,1	4,7
єдиний податок	7,3	9,1	10,1	10,2	11,2	11,7	12,2	12,2	11,3	11,7
плата за землю	12,0	12,3	13,7	11,5	10,4	10,9	10,1	9,3	7,1	7,3
податок на нерухоме майно	0,0	0,6	0,8	1,0	1,4	1,6	1,9	2,1	1,7	1,9
<i>Неподаткові надходження</i>	<i>12,1</i>	<i>16,7</i>	<i>12,8</i>	<i>11,3</i>	<i>10,6</i>	<i>8,7</i>	<i>6,9</i>	<i>7,2</i>	<i>5,3</i>	<i>7,7</i>
<i>Доходи від операцій з капіталом</i>	<i>1,1</i>	<i>1,4</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>	<i>1,0</i>	<i>1,1</i>	<i>0,9</i>	<i>0,5</i>	<i>0,8</i>
<i>Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій</i>	<i>0</i>	<i>0,07</i>	<i>0,05</i>	<i>0,01</i>	<i>0,03</i>	<i>0,01</i>	<i>0,05</i>	<i>0,01</i>	<i>0,05</i>	<i>0,04</i>
<i>Цільові фонди</i>	<i>0,4</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>0,1</i>	<i>0,1</i>

Джерело: складено авторами за [19]

Міжбюджетні трансферти є важливим інструментом бюджетного регулювання, що безпосередньо впливають на виконання важливих економічних і соціальних програм та на забезпеченість громадян суспільними послугами. На місцевому рівні міжбюджетні трансферти вирішують питання компенсації бюджетам витрат, пов'язаних з делегованими повноваженнями, якщо їх вартість перевищує фінансові можливості місцевих органів влади. Крім того, вони сприяють вирішенню проблем, що виникають через нерівні можливості щодо мобілізації доходів бюджету, а також подоланню соціальних викликів, пов'язаних з особливістю розвитку регіонів та їх економічною спроможністю.

Оцінюючи динаміку обсягу міжбюджетних трансфертів, потрібно відзначити його поступове зростання до 2018 року включно. Причинами такої тенденції були значні обсяги субвенцій на соціальний захист населення (у 2017 та 2018 роках їх обсяг становив відповідно 124,7 млрд грн та 125,3 млрд грн). Скорочення обсягу міжбюджетних трансфертів в наступних роках зумовлене, зокрема, тим, що, починаючи з 2020 року, з місцевих бюджетів не проводилися окремі видатки, пов'язані з впровадженням державних програм соціального захисту громадян, а фінансування державних гарантій медичного обслуговування населення здійснювали безпосередньо з державного бюджету через головного розпорядника Національну службу здоров'я України, а не через медичну субвенцію. Загалом для досліджуваного періоду характерна тенденція до скорочення частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (з 56 % у 2014 році до 28 % у 2023 році), що свідчить про підвищення автономності місцевих бюджетів та позитивний ефект реформи децентралізації на функціонування бюджетної системи України.

Враховуючи наявний ефект від реалізації фінансової децентралізації в Україні, потрібно й надалі працювати у напрямку поглиблення реформ, що сприятиме подоланню існуючих проблем та протиріч, а також подальшому розвитку регіонів.

Питання забезпечення держави достатніми фінансовими ресурсами наразі залишається доволі актуальним. Тому фіскальна роль великого бізнесу, великих платників податків тільки посилюється. У попередніх наших дослідженнях ми звертали увагу на надзвичайно важливу роль

цієї категорії платників для держави, і, зокрема, на роль великих платників податків у фіскальній децентралізації [22]. Останнім часом спостерігається тенденція щодо зміни місця реєстрації великих платників податків в Україні. Так, в 2021 р. було зафіксовано, що у попередні чотири роки 55 компаній (4 % усіх великих платників податків в Україні) переїхали працювати з великих міст в об'єднані територіальні громади [23]. Така тенденція справляє значний вплив на збільшення доходів місцевих бюджетів, адже великі платники податків забезпечують надходження податку на доходи фізичних осіб, місцевих податків, зокрема, податку на майно, збір за місця паркування транспортних засобів, туристичний збір. Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується платниками із заробітної плати найманих працівників, зараховується до відповідного бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням). Варто переглянути принцип справляння податку на доходи фізичних осіб: змінити місце його справляння з місця реєстрації юридичної особи на фактичне місце проживання працівника. Також, доцільно й надалі поглиблювати роботу з великими платниками податків, які забезпечують суттєві надходження до бюджетів.

Одним з можливих напрямків вирішення проблемного питання недостатнього фінансування місцевих бюджетів може бути розширення податкової бази на території місцевих громад. Для цього доцільно здійснювати заходи для створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та малого бізнесу в громадах та залучення інвестицій. Крім того, слід розглянути можливість перегляду розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями місцевого самоврядування з врахуванням розміру та фінансової потужності окремих місцевих громад.

Задля зменшення залежності від центральних органів та для забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів доцільно підвищити роль місцевих податків і зборів та збільшити їх частку у доходах цих бюджетів, зокрема шляхом розширення переліку місцевих податків та зборів, які місцеві органи влади можуть запроваджувати. До проведення податкової реформи в Україні існували місцеві податки і збори, які забезпечували доволі значні надходження до бюджетів місцевих громад, зокрема, податок з реклами, ринковий збір. Ще одним напрямком вирішення окресленого питання є подальший перегляд нормативів зарахування податків до місцевих бюджетів (зокрема, ПДФО) з поступовим їх збільшенням. Проте при цьому важливо врахувати, що існує значний ризик поглиблення міжрегіональних розбіжностей між економічно розвиненими та менш розвиненими регіонами щодо можливостей надання суспільних послуг, а також ризик підвищення їх залежності через збільшення трансфертів з державного бюджету. Тому необхідно знаходити баланс та сприяти розвитку всіх регіонів з метою зменшення цих диспропорцій.

Доцільно також приділити увагу підвищенню ефективності та прозорості державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів органів місцевого самоврядування, а також за діяльністю керівників на різних рівнях ланок управління. В рамках цього, необхідно ідентифікувати конкретних осіб, що є суб'єктами контролю, підвищити ступінь відповідальності керівників усіх рівнів влади, визначити напрямки здійснення аудиту за галузевим спрямуванням, створити чіткі та прозорі методики оцінки ефективності фінансового контролю, тощо.

Подальший розвиток децентралізаційних процесів стає викликом для громад в умовах війни та, безумовно, в післявоєнний період. Один із очевидних наслідків воєнних дій на території України є труднощі в процесі виконання місцевих бюджетів внаслідок введення податкових пільг, метою яких є зменшення фінансового навантаження на бізнес та населення, масовий відтік людських ресурсів за кордон та в більш безпечні регіони країни, ускладнення умов для ведення бізнесу. Саме тому потрібно визначити нові напрямки процесу децентралізації, оскільки попередня система не може достатньо ефективно функціонувати в умовах сучасних викликів.

Для продовження оптимального функціонування бюджетної системи в сучасних складних умовах потрібно приймати зважені управлінські рішення у фінансовій політиці, застосовувати різні стратегії управління в залежності від категорії територій. В Україні є «території глибокого тилу», прифронтові території, території бойових дій, тимчасово окуповані території. Для територій у глибокому тилу можна розглянути можливість делегування прав, особливо у сфері адміністрування місцевих податків та зборів. Це може стати більш ефективним рішенням, порівняно із централізованим адмініструванням податків з боку держави, та зменшити ймовірність ухилення від сплати податків. Водночас, на територіях, де тривали активні бойові дії, слід посилити увагу на заходах щодо стимулювання інвестиційної діяльності.

Загалом, в країні необхідно й надалі розвивати процеси децентралізації, оскільки навіть у критичний період під час дії воєнного стану самоорганізація населення показала свою ефективність. Водночас важливо посилити державний контроль за діяльністю місцевих органів самоврядування, розробити ефективну модель підтримки та відбудови постраждалих внаслідок

бойових дій регіонів, а також забезпечити гнучке стратегічне планування з врахуванням різних сценаріїв розвитку подій в конкретних громадах та в країні.

Вдосконалення системи планування регіонального розвитку також є одним з пріоритетних завдань, адже децентралізація має доповнювати виконання регіональної стратегії держави та забезпечувати рівномірний розвиток усіх громад України. Для досягнення цього, важливо дотримуватися концепції середньострокового планування, розробити методику оцінки відповідності стратегій регіонів загальнодержавним цілям для уникнення протиріч. Також необхідно розробити зрозумілий механізм розподілу міжбюджетних трансфертів, спрямований не лише на бюджетне вирівнювання для забезпечення поточних потреб, а на стимулювання розвитку територій. Крім того, потрібно приділити увагу розробці методики оцінки результативності стратегій регіонів та провести консультації з дискусійних питань, що потребують обговорення. Покращення комунікації між державними органами та органами місцевого самоврядування допоможе забезпечити цілісність системи різних рівнів влади та їх єдність у діях для розвитку як окремих регіонів, так і України в цілому.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що реформа фінансової децентралізації в Україні позитивно вплинула на функціонування бюджетної системи, зокрема, на самостійність місцевих громад у формуванні бюджетів, покращила процеси формування та розподілу фінансових ресурсів та удосконалила міжбюджетні відносини для побудови спроможних, ефективних та прозорих громад. З моменту активного впровадження фінансової децентралізації зростають доходи місцевих бюджетів, основними з яких є податкові надходження, зокрема, надходження від ПДФО, місцевих податків і зборів, та трансферти. В Україні спостерігається тенденція до поступового зменшення залежності місцевих бюджетів від дотацій з Державного бюджету України, підвищення самостійності місцевих бюджетів, що позитивно впливає на збалансування бюджетної системи. Безперечно, події останніх років позначились на формуванні доходів бюджетів усіх рівнів, тому реформу децентралізації потрібно продовжувати й надалі, враховуючи необхідність подолання наслідків збройної агресії проти України та післявоєнної відбудови економіки.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі пов'язані з дослідженням сучасних тенденцій ролі великого бізнесу в державі в умовах фіскальної децентралізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Податкова держава: монографія. Київ, 2016. 304 с.
2. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А., Дубина М. В. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації в контексті реформ державного управління в Україні. *Світ фінансів*. 2018 №2(55). С. 7-19.
3. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 68–80. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1559>
4. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія. К.: Наукова думка НАН України. 2006. 432 с.
5. Опарін В. М., Сарнецька Я. А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 58-72.
6. Славкова А. А. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх фіскальний потенціал. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 210–220. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-210-220>
7. Чугунов І. Я., Канєва Т. В., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / ред. І. Я. Чугунов. Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
8. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями. Київ: КНЕУ, 2002. 387 с.
9. Дребот Н.П., Семенен І.Б. Реформа децентралізації в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. т. 29. № 4. С.24-27.
10. Musgrave R. A. Economics of Fiscal Federalism. Public Finance in a Democratic Society. 2nd ed. Brighton, U.K. : Coll. Papers. Wheatsheaf Books Ltd, 1986, p. 33-41.
11. Oates W. The theory of public finance in a federal system. *Canadian Journal of Economics*, 1968, p. 37-54.

12. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Чернігів : НУ «Черніг. політехніка», 2020. 316 с.
13. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування: монографія. Київ : НАДУ, 2018. 216 с.
14. Ch. Tiebout. A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, 1956, p. 416-424.
15. Глизнер С. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. №1. С. 36-40.
16. Оцінка показників доходів бюджету за 2022 рік. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2022_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf
17. Бюджет. *Open budget*: державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2019&budgetType=CONSOLIDATED>
18. Горохова Л., Невинна Н. Досягнення та перспективи реформи децентралізації в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. №46. С. 253-261.
19. Державні фінанси. *Minfin*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance>
20. Статистичні збірники Міністерства фінансів «Бюджет України». *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
21. Виконання доходів місцевих бюджетів 2022. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ>
22. Pyslytsya A. Role of the large taxpayers in the fiscal decentralization / A. Pyslytsya // *Modernization of the Public Sector in the Ukraine: Opportunities, Challenges and Limitations of Fiscal Decentralization: Collection of Scientific Papers. Seminar, Kyiv, April 11-14, 2016*. K.: Agrar Media, 2016. 72 p. P. 58-60.
23. В Україні найбільші платники податків йдуть з великих міст – OpenDataBot. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/za-chotiri-roki-55-velikih-platnikiv-podatkov-v-ukrajini-perejhalo-z-velikih-mist-v-otg-opendatabot-ostanni-novini-11396776.html>

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V.L. and Tuchak, T.V. (2016), *Podatkova derzhava* [The tax state], Kyiv, Ukraine.
2. Bondaruk, T.H. Vinnytska, O.A. and Dubyna, M.V. (2018), "Theoretical Aspects of Budget Decentralization in the Context of Public Administration Reforms in Ukraine", *Svit finansiv*, vol. 2(55), pp. 7-19.
3. Kyrylenko, O. (2022), "Financial Self-Sufficiency of Territorial Communities: Essence and Conditions of Ensuring", *Svit finansiv*, vol. 4(73), pp. 68-80.
4. Lunina, I. O. (2006), *Derzhavni finansy ta reformuvannya mizhbiudzhethnykh vidnosyn* [Public finance and reforming intergovernmental fiscal relations], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
5. Oparin, V. M. and Sarnetska, Ya. A. (2020), "Imperatives of budget regulation in Ukraine in the conditions of fiscal decentralization", *Finansy Ukrainy*, vol. 1, pp. 58-72.
6. Slavkova, A. A. (2020), "Tax Revenues in the Total Revenues of Local Budgets of Ukraine and Their Fiscal Potential", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 58-72.
7. Chuhunov, I. Ya. Kanieva, T. V. and Pasichnyi M. D. (2018), *Biudzhethno-podatkova polityka u systemi rehulivannia ekonomiky* [Fiscal policy in the system of economic regulation], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.
8. Fedosov, V. Oparin, V. and Lovochkin, S. (2002), *Finansova restrukturyzatsiia v Ukraini: problemy i napriamy* [Financial restructuring in Ukraine: problems and directions], KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Drebot, N.P. and Semehen, I.B. Дребот Н.П., Семерен І.Б. "Decentralization Reform in Ukraine: Current Status and Development Prospects", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 4, pp. 24-27.
10. Musgrave, R. A. (1986), *Economics of Fiscal Federalism. Public Finance in a Democratic Society*. 2nd ed, Coll. Papers. Wheatsheaf Books Ltd, Brighton, U.K.
11. Oates, W. (1968), The theory of public finance in a federal system. *Canadian Journal of Economics*, p. 37-54.
12. Pershko, L. O. (2020), *Teoretyko-metodolohichni aspekty zmitsnennia ta rozvytku mistsevykh biudzhativ v umovakh finansovoi detsentralizatsii* [Theoretical and Methodological Aspects of Strengthening and Development of Local Budgets in the Context of Financial Decentralization], "Chernih. politekhnik", Chernihiv, Ukraine.
13. Romaniuk, S. A. (2018), *Detsentralizatsiia: teoriia ta praktyka zastosuvannia* [Decentralization: theory and practice of application], NADU, Kyiv, Ukraine.
14. Tiebout, Ch. (1956), A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, p. 416-424.
15. Hlyzner, S. (2019), "Concept, types and reasons for the introduction of decentralization in Ukraine", *Naukovyi zhurnal "Politykus"*, vol. 1, pp. 36-40.
16. Ministry of Finance of Ukraine (2023), "Estimation of budget revenues for 2022", available at: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2022_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf
17. Open budget (2023), "Budget", available at: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2019&budgetType=CONSOLIDATED>
18. Horokhova, L. and Nevyinna, N. (2023), "Achievements and prospects of decentralization reform in Ukraine", *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofsko-politolohichni studii*, vol. 46, pp. 253-261.
19. MinFin (2023), "Public finance", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance>

-
20. Ministry of Finance of Ukraine (2021), "Statistical collections of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine"", available at: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
 21. Ministry of Finance of Ukraine (2023), "Execution of local budget revenues in 2022", available at: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv>
 22. Pyslytsya A. Role of the large taxpayers in the fiscal decentralization / A. Pyslytsya // Modernization of the Public Sector in the Ukraine: Opportunities, Challenges and Limitations of Fiscal Decentralization: Collection of Scientific Papers. Seminar, Kyiv, April 11-14, 2016. K.: Agrar Media, 2016. 72 p. P. 58-60.
 23. UNIAN (2021), "In Ukraine, the largest taxpayers are leaving big cities - OpenDataBot", available at: <https://www.unian.ua/economics/other/za-chotiri-roki-55-velikih-platnikiv-podatkov-v-ukrajini-perejihali-z-velikih-mist-v-otg-opendatobot-ostanni-novini-11396776.html>

PROBLEMS AND PROSPECTS OF FORMING BUDGET REVENUES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

YURCHYSHENA Ivanna, SYVULSKA Nataliia, PYSLYTSIA Anna
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

The effective functioning of a multi-level budget system is essential for addressing important socio-economic tasks, including the country's economic development and the quality of life of its population. One of the main directions of Ukraine's development as a country with a democratic structure is the improvement of the population's welfare. Therefore, one of the key reforms in Ukraine has been the decentralization reform, aimed at creating effective local self-government capable of ensuring favorable living conditions for citizens and providing accessible and high-quality public services. The purpose of the article is to identify the main trends in the formation of budget revenues of Ukraine under the influence of the decentralization reform, and to identify further prospects for reform.

The article examines the financial decentralization reform in Ukraine and its impact on the formation of budget revenues. It analyzes and systematizes the main trends in the revenues of the State and local budgets of Ukraine, their structure, and the level of centralization of the state's financial system over the last ten years. The research results are presented graphically for better visualization. The study also explores the possibilities of enhancing work with large taxpayers who provide a significant amount of tax revenues to the budget. Special attention is paid to examining the impact of external negative factors, particularly the armed aggression against Ukraine, on the research subject. The authors propose possible directions for deepening the reforms to overcome contradictions and further develop both individual regions and the entire state.

Keywords: *finance, budget system, budget revenues, taxes, macro-financial analysis of budget revenue indicators, large taxpayers, large business taxation, decentralization, state financial control.*